

відповідальності, індивідуалізації вини та ефективної міжнародної координації розслідувань.

Література

1. Іваночко О. О. Поняття воєнного злочину в міжнародному та національному праві. Центральньоукраїнський вісник права та публічного управління. 2023. Вип. 3(4). С. 120–130. DOI: 10.32782/suj-2023-3-4.

2. Калюга К. В. Мистецтво здобувати та використовувати інформацію щодо особи злочинця : монографія. Харків : Право, 2019. 256 с. ISBN 978-966-937-664-0

3. Міжнародне кримінальне право : навчальний посібник / кол. авторів ; за заг. ред. Т. І. Созанського та О. М. Броневицької. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 472 с.

4. Налуцишин В. В., Налуцишин В. В., Налуцишин Р. В. Класифікація міжнародних злочинів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. № 86. С. 46–68. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.46.

5. Плутицька К. М., Ковтун К. О. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини в міжнародному та національному праві. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 90. С. 16–36. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.4.16.

6. Татаренко І. В., Котова Л. В. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини в Україні в контексті імплементації норм Римського статуту Міжнародного кримінального суду. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2024. № 48. С. 236–248. DOI: 10.33216/2218-5461/2024-48-2-236-248.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-607-5-15>

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ ДІЙ

Кметь Альона Сергіївна

аспірантка,

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Дотримання прав та свобод людини при проведенні слідчих дій є однією з ключових гарантій утвердження принципу верховенства права в кримінальному провадженні. Слідчі (розшукові) дії безпосередньо

пов'язані з втручанням держави у сферу приватного життя особи, обмеженням її конституційних прав, а відтак потребують чіткого нормативного регулювання та ефективного судового контролю, оскільки діяльність органів досудового розслідування має здійснюватися не лише з метою встановлення об'єктивної істини, а й із безумовним дотриманням фундаментальних прав людини.

Основоположні стандарти захисту прав особи закріплені в Конституції України, де відповідно до статей 3, 8, 22, 24, 55, 64 та 92 [1], держава визнає, гарантує і забезпечує права і свободи людини як вищу соціальну цінність, зобов'язана дотримуватися принципу верховенства права, не допускає звуження змісту та обсягу прав і свобод, має забезпечити кожному ефективні засоби їх судового захисту, а можливість обмеження окремих прав можлива лише в умовах воєнного або надзвичайного стану і винятково в межах, визначених Конституцією та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. А також у міжнародно-правових актах, зокрема в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, де статтею першого визначено, що право кожного на життя охороняється законом. Нікого не може бути умисно позбавлено життя інакше ніж на виконання смертного вироку суду, винесеного після визнання його винним у вчиненні злочину, за який закон передбачає таке покарання. Позбавлення життя не розглядається як таке, що вчинене на порушення цієї статті, якщо воно є наслідком виключно необхідного застосування сили: а) для захисту будь-якої особи від незаконного насильства; б) для здійснення законного арешту або для запобігання втечі особи, яку законно тримають під вартою; с) при вчиненні правомірних дій для придушення заворушення або повстання [2].

Практика Європейського суду з прав людини наголошує, що навіть у процесі боротьби зі злочинністю держава зобов'язана забезпечити баланс між публічними інтересами та правами конкретної особи, а порушення процесуальних гарантій під час обшуку, допиту, затримання, проведення негласних слідчих (розшукових) дій може призвести не лише до визнання доказів недопустимими, а й до констатації порушення права на справедливий суд, права на повагу до приватного і сімейного життя, права на свободу та особисту недоторканність тощо.

Питання дотримання прав громадян особливо є актуальним в умовах воєнного стану та підвищених безпекових викликів, коли розширюються повноваження правоохоронних органів, а ризики зловживань дискрецією зростають.

Так, воєнний стан передбачає можливість тимчасового обмеження окремих конституційних прав, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визнано, що воєнний стан – це

особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3]. Тобто, відбулися обмеження щодо свободи пересування, свободи мирних зібрань, права на таємницю листування, права на недоторканність житла (у передбачених законом випадках), а також правоохоронні органи можуть залучатися до примусового відчуження майна для потреб держави, здійснювати контроль за інформаційним простором, виявляти та припиняти діяльність, що становить загрозу обороноздатності.

Окрім того, правоохоронні органи, зокрема Національна поліція України та Служба безпеки України, отримали додаткові можливості щодо перевірки документів, що посвідчують особу, здійснення поверхневого огляду осіб, транспортних засобів, речей, обмеження руху транспорту і пішоходів, встановлення блокпостів та спеціальних режимів в'їзду/виїзду, контролю за дотриманням комендантської години. Зрозуміло, що ці повноваження спрямовані на виявлення диверсійно-розвідувальних груп, незаконного обігу зброї, співпраці з державою-агресором та інших загроз безпеці тощо.

Зрозуміло, що розширення повноважень правоохоронних органів є об'єктивно необхідним у період воєнного стану, проте воно повинно відповідати принципам законності, пропорційності, тимчасовості, підконтрольності та підзвітності, оскільки надмірна концентрація повноважень без належного судового та громадського контролю може призвести до зловживань, порушення прав людини та зниження довіри до державних інституцій. Тому навіть в умовах війни держава зобов'язана забезпечувати дотримання базових стандартів прав людини та ефективний механізм судового захисту. Тобто, розширення повноважень правоохоронних органів під час воєнного стану є закономірною реакцією на безпекові виклики, однак воно має реалізовуватися в межах конституційного порядку та з урахуванням принципу верховенства права.

Відповідним чином в умовах воєнного стану змінилися і окремі процесуальні механізми, де значно було спрощено процедури

затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки, розширено строки тримання під вартою, надано можливість проведення окремих слідчих (розшукових) дій за спрощеною процедурою та активно проводити негласні слідчі (розшукові) дії. Всі ці зміни покликані забезпечити швидке та ефективне розслідування злочинів у надзвичайних умовах, однак у свою чергу вони значно підвищили ризик звуження процесуальних гарантій. У таких умовах забезпечення ефективного судового контролю, участі захисника, фіксації процесуальних дій, дотримання принципів змагальності та рівності сторін стає визначальним чинником збереження довіри до правосуддя. Отже, забезпечення дотримання прав та свобод людини при проведенні слідчих дій є необхідною умовою легітимності кримінального провадження та реалізації принципу верховенства права. Будь-яке втручання держави у сферу особистої свободи, приватності чи власності повинно бути законним, обґрунтованим, пропорційним і здійснюватися з дотриманням чітко визначеної процедури.

Таким чином, гарантування прав людини при проведенні слідчих дій має бути спрямоване на мінімізацію ризиків свавільного втручання, посилення відповідальності за процесуальні порушення, впровадження сучасних засобів фіксації та прозорості слідчих процедур. Лише за таких умов кримінальне провадження виконуватиме своє призначення не лише викриття та притягнення винних до відповідальності, а й надійний захист прав, свобод та гідності людини як найвищої соціальної цінності.

Література

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 № 389 VIII URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>